

OB ŠESTDESETLETNICI FRANA ZWITTERJA

(24. X. 1905 — 24. X. 1965)

Ko se je, še blizu začetkom svojega dela, prof. Zwitter branil pred — ne pretirano, pač pa v napačno smer priostreno — pohvalo svojega dela, je izrazil željo, da bi se tudi ob njegovem delu »ravnali po starem in zdravem načelu historične metode, tj. da presojajo trditve po originalnem tekstu in ne po komentarjih« (44; številke se nanašajo na bibliografijo, ki je priključena tej označbi jubilarntovega znanstvenega dela). Ta poudarek je seveda vselej na mestu.

Pa vendar je prof. Zwitter že dolgo tega izgubil pravico, da bi se postavljaj na enako stališče ob svojem sedanjem jubileju, ko je dosegel leta, o katerih trdijo, da se do njih že prav do kraja pokaže fiziognomija znanstvenega delavca in njene dimenzije, čeprav stoji še sredi svojega dela. Tudi to delo je že postalo del zgodovine naše znanosti — in pri prof. Zwitterju ne le del zgodovine našega zgodovinopisja, marveč tudi ne tako nepomemben del zgodovine slovenskega naroda v njegovih najtežjih in hkrati največjih dneh. To nalaga tudi nam dolžnost, izmeriti pomen tega dela — ne zanj, pač pa nam vsem v poduk in spodbudo.

Seveda tega ni mogoče opraviti z naštevanjem del in opisovanjem njihove osebine. Deset knjig, okrog 70 razprav ter okrog 100 člankov, ocen in prikazov, kar je rezultat dosedanjega Zwitterjevega dela, ne dovoljuje takšnega pristopa. Ne le zaradi svojega obsega, marveč še v večji meri zaradi svojega značaja. Zwitterjeve razprave so namreč — ne glede na svoj obseg — značilne problemske obravnave, temeljito premišljene in skope v izrazu; za njimi stoji premnogo analiz, hkrati pa tudi študija širokega okvira; zvezane so s temeljito premišljenimi in široko razvejanimi koncepcijami teorije zgodovine in nenavadno globokim poznanjem evropskega in svetovnega zgodovinskega okvira. Hkrati pa so njihove teze branjene s premišljeno in spretno izbranimi podrobnimi zgodovinskimi dejstvi in njihovimi analizami. Skratka, veliko preveč je vsega tega za kakršno koli kratko povzemanje, ki naj bi bilo hkrati dovolj jasno. Pregled te vrste zato moramo prepustiti priključeni bibliografiji, kot navodilo za njeno uporabo pa smo zapisali zgoraj navedeno »stara in zdrava načela historične metode«.

Ob tej priložnosti pa se seveda kljub temu ni mogoče odreči vsaki označbi tega dela, čeprav smo vsi preverjeni, da bo še dolgo raslo in da je vsaku označba vse preveč podobna le ogledovanju gornika, ki se še sredi pobočja, še pod vrhom, skritim v megli, ozira po pobočjih, ki jih je že prehodil. Prav iz tiste srčike, ki ji je zapisal Zwitter še

v svojih gimnazijskih letih svojo ljubezen, delo in življenje, iz poglobljanja v pot slovenskega naroda v preteklosti in iz strastnega napora za spoznavanje sveta okrog tega majhnega naroda je namreč raslo in raste še vedno vse drugo, kar je postavilo njegovo življenje v tako ozko in intenzivno zvezo s tisto slovensko sedanostjo, v kateri je živel in živi.

Prav od tod je raslo v 30 letih opozarjanje na nevarnost, ki se neizogibno približuje in bo prav kmalu postavila Slovence pred najokrutnejši boj za obstanek. To opozarjanje, ki je leta 1938 preraslo v ostro spoznanje, da bo prav kmalu le od pripravljenosti na hitro bližajočo se zgodovinsko uro odvisno prav vse drugo, vse do pozitivnega ali negativnega odgovora na vprašanje, ali je še vredno in mogoče živeti, ne zveni le iz njegove — prav v teh letih nenavadno plodne — publicistke, ki je opozarjala na skoraj vse premike v našem sosedstvu, povečujoče našo in svetovno ogroženost. Prav tako se kaže tudi v njegovem znanstvenem delu: že tedaj je njegov osrednji problem vprašanje slovenskih meja, Slovencev onstran meja takratne Jugoslavije, študij argumentacije, ki bi jo bilo mogoče pred svetom navesti glede njihovega števila, življenja in pravice do združitve z matičnim narodom, še prav posebej pa nemško-slovensko razmerje v zadnjih sto letih. Ta položaj je privedel Zwitterja tudi zelo v sredino takratnega društvenega življenja — od živnega udejstvovanja v uredništvu Sodobnosti preko Kluba koroških Slovencev (ob neuspelem načrtu osnovanja slovenskega narodnega sveta marca 1938) in narodnoobrambne aktivnosti Slovenskega društva do mesta med prvimi podpisniki predloga za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze.

Med vojsko sta ga prav ta zavzetost in hkrati že opravljeno delo postavila po organizaciji OF od vsega začetka na tisto mesto, ki je nato za celo desetletje določilo njegovemu življenju novo, zelo pomembno in aktivno smer: kot ekspert za zgodovinsko problematiko slovenskih narodnih meja je postal član »komisije za meje«, ustanovljene pri IO OF že leta 1941. Prav v njegovem stanovanju je bila decembra 1941 seja te komisije, ob kateri je prevzel posebej priprave za zgodovinsko argumentacijo meje z Italijo (A. Melik za geografsko, jaz za zgodovinsko glede meje z Avstrijo), kar je v resnici v marsičem uredilo tiste priprave, zaradi katerih smo mogli Slovenci sprejeti leta 1945 na tem področju borbo za meje mnogo boljše pripravljene kakor leta 1918.

Prav to vidno mesto v težnjah po koncentraciji zavednega slovenskega življa pred letom 1941 in angažiranost njegovega dela sta vtisnila življenju mladega docenta še drugo značilno potezo življenja njegove generacije. Že maja 1941 so ga okupatorji prvič zaprli za mesec dni; v letih 1942-43 pa je živel poldrugo leto konfiniran v vasi Aprica ob italijansko-švicarski meji. Ob zlomu Italije septembra 1943 pa se ni umaknil preko bližnje meje na varno, marveč je odšel — prežet z željo deliti dobro in slabo s svojim narodom in s prepričanjem, da je največja svoboda borba za njegovo osvoboditev — na dolgo pot preko severne Italije, domov med partizane. Po odločitvi vodstva slovenske NOB je — potem ko je preživel veliko nemško ofenzivo v vrstah Ljubljanske brigade s puško na rami — organiziral in vodil od januarja

1944 tedaj na evropskem kontinentu edinstveno znanstveno institucijo — Znanstveni inštitut pri IO OF v gozdovih na Rogu. Tu je sistematično nadaljeval svoje že v 30-ih letih zastavljeno delo pri pripravi tiste argumentacije za pravične slovenske meje, ki jo je moral izdelati svojemu ljudstvu zvesti znanstvenik. Vse druge vezi s prejšnjim delom (zlasti sintetična študija o slovenskem političnem razvoju v zadnjem stoletju. hkrati r e z u l t a t priprav za monografično obdelavo, še do danes nedokončano, s katerimi je začel že po izidu »Prebivalstva« [38], o b r a č u n s preteklostjo v prelomnem razdobju in s poprej neslutnimi perspektivami, ki jih je omogočala prav v slovenskem zgodovinskem razvoju orjaška vzpetina Roga z vso svojo duhovno napetostjo in optimizmom, ter k o n c e p t bodočega dela [10?]) in druge praktične naloge (zlasti preprosto, pa vendar z zanimivimi perspektivami napisan pregled slovenske zgodovine za potrebe partizanske gimnazije v Črnomlju [85]) so stopile ob tem v ozadje.

To je bil začetek boja, ki se je za prof. Zwitterja nadaljeval še dolgo po končani vojni. Ko je postal 1945 znanstveni sekretar Inštituta za proučevanje mednarodnih vprašanj pri zunanjem ministrstvu, je pisal osnutke za memorandume vlade FLRJ o Primorju in Koroški, bil odgovornim državnikom vselej na voljo s potrebnim nasvetom in podatki, na široko pa je organiziral tudi drugo znanstveno in publicistično dejavnost v tem pogledu. Kot izvedenec za teritorialna vprašanja je spremljal državnike na konference o naših mejah od Londona in Pariza do New Yorka in Moskve. V veliki meri prav njegova zasluga je, če more slovenska zgodovinska znanost ob pregledovanju tega boja ugotoviti, da je bila nanj pripravljena in da je dala — kolikor je bilo od nje odvisno — zanj vse, kar je bilo mogoče zahtevati.

Zanj pa ta stran življenja tudi še danes ni zaprta. Že sredi 30-ih let je opozarjal na naše arhivsko vprašanje (29-31), čigar sestavni del je tudi tisto arhivsko blago, ki je v arhivih v tujini in ki bi se že po mirovnih pogodbah po prvi svetovni vojni moralo vrniti v pokrajine, kjer je nastalo. Prav njegova osebna zasluga so bile ob pogajanjih po drugi svetovni vojni nekatere formulacije v pogodbah, ki so bile pomembne za to problematiko. Le nekaj let je minilo, odkar je pod njegovim vodstvom v zvezi s tem nastal mogočen elaborat o našem kulturnem premoženju, ki je še v avstrijskih arhivih, elaborat, ki služi z naše strani kot temelj za pogajanja o vrnitvi tega kulturnega premoženja tja, kjer je nastalo. Posem prirodno je, da prav on tudi vodi delegacijo naše države v teh pogajanjih, ki so se začela, pa že nekaj let čakajo na svoje nadaljevanje.

Vsa ta razgibana stran Zwitterjevega življenja kaže, na kakšen način je stopil v naš razvoj, v zgodovino: vselej z mislijo na prihodnost, na katero pa se je treba temeljito pripraviti. Kakor je v Sodobnosti pred vojno opozarjal na bližajočo se nevarnost, tako je med vojno pripravljaj znanstveni del temeljev za bližajoči se boj za meje za zeleno mizo. Prav tako premišljeno, tehtno in z mislijo na bodočnost slovenske kulture je bilo prežeto tudi njegovo vodstvo slovenske univerze, ki ji je stal na čelu kot rektor 1952/54, prav takšne so vselej njegove

beseđe o našem povojnem žioljenju, kadar je sodil, da se mora oglasiti (posebej pogosto o problematiki srednjih šol in univerze ter univerzitetne zakonodaje), prav tako je tudi njegovo delo v številnih zgodovinskih in drugih organizacijskih telesih, v katerih je sodeloval in še sodeluje (zlasti kot predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo že od leta 1947; kot član odbora Zveze zgodovinskih društev SFRJ od njenega nastanka 1954, prvi dne leti kot predsednik; kot član uredništva Zgodovinskega časopisa in širše redakcije Zgodovine narodov Jugoslavije itd.).

Vse to je gotovo Zwitterja trgalo v nekem smislu od tistega dela, ki si ga je še v mladih letih izbral za središče svojega žioljenja in ki se mu je v javnosti zapisal že s svojim prvim tiskanim prispevkom, napol zgodovinsko in napol sociološko oceno v Ljubljanskem zoonu, ki jo je objanil kot dvajsetletni študent drugega letnika na univerzi (1). V nekem smislu ga je trgalo od študija zgodovine in od poglobljanja v pot našega naroda v preteklosti — pa vendar je, kakor smo videli, prav ta del Zwitterjevega poseganja v slovensko preteklost najože povezan z njegovim znanstvenim zanimanjem, rastjo in delom.

Nekaj značilnih potez svojega dela je prinesel Zwitter očitno že kot mlad študent s seboj na univerzo. Takó široko dimenzijo svojih interesov, ki se kaže že v njegovi prvi oceni. Ocena izhaja iz kritične zgodovinske analize točnosti dopolj široko razpetih socioloških teorij in koncepcij v ocenjevanem delu, nato pa se zaključuje z zahtevo »da se moramo truditi le, da dobimo naši dobi primerno in dosegljivo formulo po socialnem prelomu, pred katerim stojimo« (1). Kot v tej oceni, tako je bilo tudi v vsem njegovem poznejšem delu temelj njegovih zaključkov v znanstvenem delu zgodovinarja. V zapisani obliki se zdi pogosto mirno in natančno odmerjeno; vsi, ki smo s Zwitterjem kdaj dalj časa delali, pa menda vemo, s kakšno strastjo in mukami, pa tudi s kakšno potrpežljivostjo in vnovičnim in vnovičnim pregledovanjem vsega, kar je bilo v zvezi s takimi vprašanji kdaj napisanega — pa naj je šlo za podrobne monografske analize, za sintezo v zgodovini narodov Jugoslavije ali za članek v enciklopediji — je bil dosežen končni rezultat.

Ko je začel s študijem zgodovine in geografije na vseučilišču v Ljubljani (1924—1926; diplomiral 1928), je bila usmerjena tukajšnja zgodovinska šola vsaj v raziskovalnem delu skoraj izključno v srednji vek; ob nadaljevanju študija na Dunaju (1926—1928) je sicer srečal drugačno in širšo zasedbo učnih kateder, toda že izbrana tema disertacije ga je tudi tu usmerjala pretežno v starejšo zgodovino. Precizne tehnike zgodovinarjevega dela se je torej v svoji prvi študijski dobi učil predosem ob srednjeveških virih in prav iz tega področja je zajel tudi problem svoje prve monografije — o »postanku in razvoju kranjskih mest in trgov od 13. do 17. stoletja s pravnega, gospodarskega in političnega stališča« (3; označba 47, str. 237) — s katero si je takoj po zaključnem študiju pridobil doktorat. K vprašanju, ki jih je načel v tej knjigi, se je tudi do danes vedno in vedno zopet vračal (v sintetičnih pregledih 122 in 154; v pregledu široke problematike 47, posebej

glede postanka mest 121 [nedokončano]; v ožjih okvirih o Ljubljani 4-6, 26; Idriji 35; Kranju 65-66; Novem mestu 179), nedokončana razprava o postanku »mest in meščanstva na starokarantanskih tleh« (121) pa še danes kliče po nadaljevanju in zaključku.

Prav na tem področju — ki ga je pred odhodom v Pariz (1930—1932) edinega obravnaval v samostojnem raziskovalnem delu — se tudi najbolj neposredno kaže veliki pomen, ki ga je imelo za Zwitterjevo formiranje drugo obdobje študija, ki mu je široko odprlo vrata v francosko historiografijo prav tedaj, ko se je v njej sprožil tudi za svetovno zgodovinpisje pomembni razvoj z začetkom izhajanja časopisa »Annales« (1929). Problematika o postanku mest na Slovenskem in njihovi zgodovini v srednjem veku iz leta 1937 (47) je postavljena bistveno širše, kakor je bila v disertaciji, in je bila očitno oplojena z vsemi diskusijami, metodami in koncepcijami, ki so se pojavile v prvih treh desetletjih na tem področju v svetovni, zlasti francoski historiografiji.

Hkrati pa je povezan s tem obratom še drugi, za katerega pa nimamo podlag, po katerih bi mogli presojati, v kolikšni meri vendarle ni bil pripravljen tudi že prej (morda kaže na to 1 in 2, pa tudi očitni interes za »strukture« v 3—5 ter za številčno merjenje prometa po raznih poteh 6). Zwitter se je ob študiju v Franciji seznanil s sociološko metodo »analistov«, na katero je nato opozarjal že leta 1933 v Geografskem vestniku (19), jo leta 1937 podčrtal kot pglavavno »novost« svoje knjige o »prebivalstvu na Slovenskem od srede XVIII. str. do današnjih dni« (38) za slovensko zgodovinpisje (44), jo podrobneje očrtal v svojem nastopnem predavanju — kjer je posebej poudaril razlike med nemškimi in francoskimi zgodovinpisjem v tem pogledu — na filozofski fakulteti v Ljubljani 1937, ob tem pa hkrati izrazil prepričanje, »da je bodočnost znanosti prav na tej poti« (46). Teoretično se je teh vprašanj dotaknil tudi nekajkrat v ocenah (10, 56, 70, 77 itd.), posebej pa je poudaril isto temeljno idejo — neločljivo povezanost »sociološke in historične usmerjenosti«, »sposobnosti za kritično uporabo virov s smislom za prav vsa vprašanja znanstvene sinteze« (46), »ugotavljanja dejstev« in »delovanja ekonomskih zakonov« (129; gl. še 146) — še ob svoji polemiki z Bičanićem o mestu gospodarske zgodovine v zgodovinski znanosti v širšem smislu.

Posebej pa se je trudil za aplikacijo sociološke metode s pomočjo analize statističnih virov glede razvoja prebivalstva ter gospodarstva, pri čemer je imel v letih svojega študija v Franciji svoj najbolj izdelan vzor gotovo v Simiandovih delih (že dobrega četrta stoletja veljajo ta dela »analistom« sicer kot »klasična«, vendar pa skušajo to smer z uspehom še poglobiti). Globoki vpliv teh novih spoznanj v Parizu je toliko bolj razumljivo, ker se je Zwitter prav v teh letih preusmeril — kljub trdovratnosti stare ljubezni do srednjeveških vprašanj zgodovine naših mest — v zgodovino novega veka.

Po povratku iz Pariza je imel poleg disertacije in blizu dvajset večjih in manjših objav že tudi drugo knjigo, pomembno razpravo o »izvorih političnega ilirizma in postanku Ilirskih provinc« (21; z isto problematiko se že tedaj povezuje št. 8 in 11, spremljala ga je prav tako do

danes, gl. 73, 120, 137, 172 in še večkrat v širšem okviru). Za Zwitterjev način dela značilna izrazno skopa pa temeljita analiza je pokazala za nso zgodovino jugoslovanskih narodov v tem času izredno pomembne, dotlej neopazene elemente, tako da bi knjiga gotovo ustrezala zahtevam habilitacijskega dela. Toda idejna smer knjige ni bila v skladu z nacionalno politiko tedanjega režima, pa tudi ozka sistemizacija mest na filozofski fakulteti ni dovoljevala na zgodovini niti postavitve asistenta, kaj šele novega docenta poleg takratnih dveh profesorjev. Tako je odšel prof. Zwitter na gimnazijo in kot gimnazijski profesor je pripravljal — poleg pisanja ocen v strokovnih časopisih, opravljanja tajniških poslov v tedanjem Muzejskem društvu za Slovenijo in zlasti vedno bolj živega sodelovanja s članki v Grudi in Sodobnosti — tri leta svoje habilitacijsko delo o »prebivalstvu«, ki je pomenilo po svoji sociološki statistični metodi prvi prelom v obračnavanju zgodovine slovenskega naroda v zadnjem poldrugem stoletju: prehod od opisovanja k analizi, ugotavljanju najvidnejših in najpomembnejših strukturnih premikov v položaju slovenskega naroda v tem času, izmerjenih po enem izmed najpomembnejših virov za to razdobje. Po njegovem izidu in po svoji postavitvi za docenta obče zgodovine novega veka (ob kateri pa je predaval tudi zgodovino Slovencev za isto razdobje) je pri predavanjih slovenske zgodovine v 19. stoletju ob primerni priložnosti sam po pravici ugotovil, da gospodarskega razvoja Slovencev v tem obdobju ni več mogoče samo »opisovati« brez uporabe statistične metode, pa tudi to, da skoraj vse delo na tem področju slovenskega zgodovinarja zadnjih stoletij še čaka.

Pomen iste metode je pokazal tudi v razpravah, s katerimi je že pripravljal iz zgodovinopisja bodočo zgodovino — ob analizi »koroškega vprašanja« (45) ter ob prikazu vprašanja »Nemcev na Slovenskem« (52), svojem znanstvenem opozorilu na novo nevarnost po razširjenju hitlerjevske oblasti nad Avstrijo. Prav ta metoda je bila med poglavitnimi sredstvi, s katerimi je tedaj in med bojem za meje po osvoboditvi prispeval številne argumente za pravico slovenskega naroda do njegovih resničnih meja (npr. 48, 86, 91, 93, 115, 116, 120, razni elementi v 156, 157 oziroma 162 itd.).

Razprava o Ilirskih Provincah pa je pomenila prvi korak pri raziskovanju zgodovine političnih idej pri Slovencih, ki se ji je začel z vso vnemo posvečati po zaključku dela na »prebivalstvu«, delno ob analizi njihovih pojavov v historiografiji (o Linhartu 69 in 149, splošni koncept 61), delno s pripravljanjem monografije o »narodnosti in politiki« pri Slovencih, objavljene doslej le v osnutku z Roga (103) in odlomkih na najrazličnejših mestih in v najrazličnejših okvirih; prav ta smer v zadnjem poldrugem desetletju vse bolj prevladuje v njegovem delu, kar nas navdaja z upanjem, da bo to tako dolgo snovano in pripravljano delo vendarle dobilo onovič prostor in čas za dozoretev, čeprav vemo, kako je danes Zwitterjev delavnik prenapet in prenapolnjen.

V svojem nastopnem predavanju je Zwitter opozoril na potrebo povezovanja čuta in sposobnosti za sintezo s podrobnim študijem zgodovinske problematike. Ta svoj poziv je izpolnjeval sam v celi vrsti del — od pregleda zgodovine Slovencev za srednjo šolo (81) preko prve

znanstvene sinteze te zgodovine v 18. stoletju v Zgodovini narodov Jugoslavije z ugotovitvijo posebnih sestavnih elementov na vseh področjih (156), do analize »nacionalnih problemov v Habsburški monarhiji« (157 in 162, gl. tudi zlasti 131, 145, 167, 168, 169, 171, 173, 175, 176), kar je prineslo pomembna priznanja ravni naše historiografije, Zwitterju samemu pa glas enega najboljših poznavalcev te problematike v sodobnem zgodovinopisju.

Iz vseh teh korenin je raslo tudi njegovo delo — objavljeno in neobjavljeno — o Slovenskem Primorju in rojstni deželi njegovega očeta, Slovenski Koroški.

Ko sklepam ta pregled — zelo nepopolen glede obsega Zwitterjevega znanstvenega delu in še bolj glede naštevanja njegovih nalog pri organizaciji zgodovinskega dela pri nas — pa vendar ne morem mimo misli Zwitterjevega učenca iz prve generacije študentov, pred katero je stopil kot univerzitetni učitelj pred tridesetimi leti. Njegova predavanja, v katerih je suvereno razgrinjal problematiko in odprto razmejeval to, kar vemo, od nerazrešenih vprašanj, so nas študente globoko impresionirala že od prve generacije njegovih študentov naprej. V seminarju je znal s smotno delitvijo dela ustvariti kolektiv, ki je bil ob začetku okupacije že skoraj na tem, da bi mogel izdelati kolektivno delo o nekaterih problemih slovenske zgodovine v 19. stoletju v njegovem smislu. Prav gotovo ni samo slučaj, da se izraža v disertacijah zadnjih let tako močno prav tista smer statističnih metod in proučevanja gospodarske zgodovine, ki jo je skoraj tri desetletja neumorno poudarjal pri svojem univerzitetnem delu med študenti, prav tako pa ob svojih stikih z njimi po končanem študiju.

Pri tem vplivu so prav gotovo sodelovali najrazličnejši elementi — od manjše starostne razlike preko posebne organizacijske sposobnosti seminarskega dela do dejstva, da je postajal študij novejših obdobij že tedaj vzporedno z manjšanjem števila klasičnih gimnazij bolj priločen od študija starejših obdobij z njihovimi specifičnimi jezikovnimi zahtevami. Odločilno pa vse to gotovo ni bilo. Zwitter nam je bil najbližji predosem po svojem povezovanju življenja in znanosti. Srečavali smo ga v letih, v katerih smo vsi videli, kako se nam nezadržno približuje z drugo svetovno vojno najtežja preizkušnja za Slovence kot narod in za vsakega med nami posebej kot človeka, prav tam, kjer smo sami razpravljali po različnih društvih in odborih o tej nevarnosti in sredstvih borbe zoper njo. Brez ovinkov je povedal svoje sodbe o vprašanjih, ki so nas najbolj skrbela, se javno in v raznih organizacijah zavzemal za podobne ideje kot mi. Prav to življenje je spletlo med njim in nami ožje vezi kakor z drugimi profesorji in mu pomagalo zgraditi krog delavcev, ki se je čutil že ob boju za meje in ki se še v širših merilih vidi danes v našem razvoju zgodovinopisja.

S hvaležnostjo, ki jo vsi čutimo do njega za to, kar je dal naši znanosti s svojimi deli, za vse, kar nam je dal od naših študentskih let kot akademski učitelj, in zlasti tudi kot človek sredi življenja, se spominjamo vsega tega ob njegovem jubileju v pričakovanju in z zavestjo, da nam bo še dolgo to, kar je v slovenskem zgodovinopisju postal po svojem

delu: neutrudni raziskovalec preteklosti našega naroda, skrben svetopalec pri vseh žgočih vprašanjih naše znanosti in živiljenja, ter trden mož, ki vselej nes stoji za vsako svojo besedo — o kateremkoli vprašanju.

BOGO GRAFENAUER